

ॐ ११
महर्षिर्विद्या रत्नमाला!

प्रथम रत्न.

१. स. १८९७

४. स. १८९०

दयानंदार्जुनः २८

महर्षि दया- नंद जीवनतत्त्व.

प्रथम खण्ड.

प्रकाशक

भगवन्धाराभ जयशंकर द्विवेदी.

प्रथमावृत्ति १०००.

मुद्र्य १ आना.

धर्म विजय प्रेसना भादिक हरजवन लगवाने छात्रु
३० नंवर १९२२, पायधुनी गोप्रीजनी आल भुंजर्ध.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
આવૃત્તિ
ગુજરાતી કે.પી.સી.સંસ્કૃત

૩૦૬૬

૫૨૯૪૫૫:૨

પ્રકાશકોદેશ.

આવા જ્ઞાનકડા પુસ્તકને પ્રસ્તાવના હોય નહીં કિંતુ કંઈક ઉદ્દેશ
તો હોય. જેમ કેટલાકો પોતાના વડીલો, ગુરૂઓ, આચાર્યો, શિષ્ય-
પુત્રો, પૂજનીયો, માનનીયો આદિના આશ્રયે કરી, જયંતીઓ ઉજવી,
જન્મચરિત્રો પ્રકટ કરી, પુત્રોઓ એસાડી, શિષ્યાઓ કોતરાવી,
આપઘાતો અંધારી, વાવ-કુવા ઝાઝારી, સદાચર ચલાવી પોતાપ્રતિ
થયલા ઉપકારોનો યત્કિચિત્ત અદર્શ વાળી પોને ઝાણમુક્ત થઈ કૃતકૃત્ય
માની સંતોષ ધરે છે, તેમાંજ આ એક પ્રકાર છે.

વિ. સ. ૧૯૩૦ માં જ્યારે સ્વામીજીએ પ્રથમ આ નગરમાં
પધારી વાલકેશ્વરની એક ગોશાળામાં પડાય નાંખી હામ હામ હસ્તપત્રકો
એડી ખળખળાટ મચાવી દીધો હતો ત્યારે આ લેખક મમજ્યો કે
ખીજ સંવાસીઓ સમાન ધૂનું. ઢોંગી પાખંડી, દંભી કાઠ એકાદો
આવ્યો હતો માટે એ ત્રણ મિત્રો સહિત જઈ એને પરાજય પમાડવો.
એવા ઉદ્દેશથી એક સધ્યા સમયે સ્વામીની બેઠ લીધી. પણ
વૃત્યવસ્થા પરિવર્તિતજ્ઞાનમ્ । પ્રમાણે સ્વામીએ 'આઈએ, બેડીયે, શાંત
હુંએ' કહી એક પછી એક અમારા ચિત્તની શંકાઓ પોતાના મનથી
ઉપસ્થિત કરી, સંમાધાન કરી અમને એવા તો મહાત કરી દીધા કે અમને
એકો ઉન્માદ, પ્રમાદ અને અહંકાર ઉતારી નાંખ્યો ! અમે જ્યારે
સ્વામીના સન્મુખ જઈ ઉભા ત્યારે પ્રણામ, નમસ્કાર કે એવી ખીજ
સંકાર કરવાની વિધિ ન કરતા થકા તાડસમાન ટાટ ઉભા રહ્યા હતા પણ
અમારા ચિત્તની શંકાઓનું યથાર્થ સમાધાન થતાં અમે અનુન્ય બાવે
મેળીને ઉડી ચાલતા થયા એ અને એવા ખીજ ધણા કારણો અમે
જે ઉપકારો પ્રસંગોપાત જણાવાશે, તે સર્વમાંથી ઝાણમુક્ત થઈ આ
જીવનતત્ત્વ નાં પ્રથમ ખંડનો પ્રકાશ છે.

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गजराती कॉपीराइट विभाग]

अनुक्रमांक ३०६-६ वर्गांक -

पुस्तकानुं क्रम ६२१११६ युधनतत्त्व-१

विषय पर९४७५:३३

ॐ

महर्षि दयानन्द सरस्वती

ध्यानावस्थितः

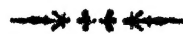
મહર્ષિ દયાનંદ.

આ ગેરુનું જીવન તત્ત્વ સખાય છે, તેને વિષે ધણી વિદ્વંનોએ ધણી શોધખોળ કરી નિશ્ચય કર્યો છે કે આ મહર્ષિનો જન્મ કાલિયાવાડમાં મોરબી સરથાનના એક ગામડામાં વિક્રમ સંવત ૧૮૮૧ માં થયો હતો. સન્યાસધર્મને અનુસરી સ્વામી, ધણી પ્રવ્રજા થતાં પણ ગામનું નામ અને પિતા માતાનાં નામો જણાવતા નહીં. પરંતુ પોતે ઐદિવ્ય બ્રાહ્મણ, પિતા રાજ્યના સન્માનનીય, શિવભક્ત સામવેદીય તથા પોતાનું નામ મૂળશંકર એટલું કહેતા કેટલાક લેખકોએ એમના પિતાનું નામ અંબાશંકર જણાવ્યું છે પણ તે ખાત્રીપૂર્વક નથી. મૂળશંકરને એ ન્હાના બાઇઓ અને એ ન્હાની બહેનો હતી એમણે પાંચ વર્ષની આયુ પશ્ચાત્ બાળબોધનો આરંભ કરેલો અને ધણીક મંત્રો, સ્તોત્રો અને શ્લોકો કંઠસ્થ કરેલા. એમને અષ્ટમેવર્ષે બ્રાહ્મણસુ-વર્ણયેત્ એ વચનાનુસાર આઠમે વર્ષે ઉપનયન સંસ્કાર થયેલો તેની સાથે સાથે વેદારંભ સંસ્કાર કરી દેવાનો જે પ્રથા બ્રાહ્મણોમાં ચાલે છે તે પ્રમાણે મૂળશંકરને પણ કરાયેલો. અંતર એટલેજ કે બીજાઓ જ્યારે સંસ્કાર પામીને તે પ્રમાણે આચરણ કરતા નથી તેમ તેમના વડિલો પોતાના સંતાનો પાસે કરાવતા નથી ત્યારે મૂળશંકરના પિતાએ યજુર્વેદીય રૂદ્રી અને સધ્યોપાસનાનો આરંભ કરાવી દીધો હતો. પ્રદોશ, શિવરાત્રી આદિ વ્રતો, એમની માતા બાળક સમજી આડે આવતી તો-પણ પિતાના આગ્રહથી બાળવાં પડતાં. પાપાણના શિવલિંગની પૂજા નિત્ય કરવા ઉપરાંત પ્રસંગવશાત્ મૃતિકાના સહસ્ત્ર શિવલિંગો બનાવી તેની પૂજા શ્રદ્ધાપૂર્વક યથા વિધિ કરતા. ચૌદ વર્ષની આયુ પ્રાપ્ત થતાં સમય યજુર્વેદ જિજ્ઞાસે શરૂ થયો અને સખ્દ રુપાવળી, ત્રિધંદુ, નિરક્ત, પૂર્વમિમાંસા આદિમાં પણ સારી નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી.

ધર્મશાંકા.

બ્રાહ્મમુદૂતે કવચિત પિતાની પૂર્વે અને કવચિત પશ્ચાત્ ઉડતા. સૂર્યોદય થતાં સંધ્યોપાસન, સ્વાધ્યાય, શિવલિંગપૂજા આદિથી પરવારી અન્ય શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરવા સાથે વ્રતનિયમના ઉપવાસો પણ કરતા. માતા પિતા વચ્ચે વ્રત (ઉપવાસ) માટે ઘણી વાર વાદવિવાદ અને વિગ્રહ ઉપસ્થિત થતો પણ છેવટ જય તો પિતાનોજ. માતાનું કશું ચાલતું નહીં. જનસ્વભાવ પ્રમાણે મૂળશંકરના મનનું વળણ માતાના પક્ષે વધારે રહેતું પણ પિતાના આગ્રહ અને તામસી સ્વભાવથી નાચાર. એવામાં માધવદ ૧૪ ની મહાશિવરાત્રીનો ઉપવાસ આવ્યો. પ્રાતઃકાળથીજ ચંદન, અક્ષત, પુષ્પ, બિલ્વ આદિ સામગ્રીની તૈયારી કરવા માંડી. દિવસે નિરાહાર રહેવાનું અને રાત્રે જાગરણ કરવાનું હતું. ગામ બહારના શિવાલયમાં પિતાજીની સાથેજ જવું થયું. શિવલિંગની શોક-ષોપચાર પૂજા થઇ રહ્યા પછી ત્યાં આવેલા અન્ય ભક્તો ભેળા મૂળશંકરના પિતાજી પણ નિદ્રાવશ થઇ ગયા. પણ આસાધારક અને પ્રવિણાપાળક મૂળશંકર જાગૃત એટો હતો. આંખો મિચાતી તો પાણી છાંટી છાંટી જાગૃત થતો અને શિવજીના લિંગપ્રતિ ટગર ટચર જોયા કરતો. એવામાં એક ઉંદર એક ખૂણામાંથી દોડતો નિકળી આવી, શિવલિંગ પર નિર્ધાસ્ત ચડી, બિલ્વપત્ર અને પુષ્પ વિખેરી નાંખી, અક્ષત ખાતાં ખાતાં જાતિ સ્વભાવ પ્રમાણે મળમૂત્ર કરવા લાગ્યો. આ વિચિત્ર પ્રકાર જોઇ મૂળશંકરના મનમાં શંકા ઉઠી કે જે શિવજી વિષે શિવપુરાણાદિમાં વર્ણન કરાયું છે, તે આ કેમ હોઇ શકે ? જે એક આવા ન્દાનકમ્પ પશુથી પોતાનું રક્ષણ ન કરી શકે તે પોતાવા ભક્તોનું કેવી રીતે તારણ કરી શકે ? આ શંકાથી બાળક મૂળશંકરનું મન ભ્રમિત બન્યું અને ચિત્તમાં એવું કંઈ એટલે લાગ્યું કે જરાય એન પડે નહીં. છેવટે

અનેક સંકલ્પચિકલ્પના વમળમાં પડી કંઈ પણ નિશ્ચય ન થવાથી પોતાના પિતાશ્રી જેઓ ગાઢનિદ્રા લેતા પડ્યા હતા, તેમને જાગૃત કર્યા અને નમ્રતાપૂર્વક અનેક પ્રશ્નો સાથે શકા નિવેદન કરી સમાધાન થવા ઇચ્છા દર્શાવી. આ સમયે મૃણશંકરનું હૃદય ધડકતું હતું. કેમકે એક તો તે પોતાના પિતાના તામસી સ્વભાવથી પરિચિત હોતો, બીજું તેમની બરનિદ્રાનો બંધ કયો હતો અને ત્રીજું તેમના માનનીય અને પૂજનીય શિવજી માટે શકા હતી. થયું પણ તેમજ. તેઓ જાગૃત થતાંજ કોઈનું ગળ્યા, શંકા સાંભળી ચક્રિત થયા અને ધર્મમાં શકા કરવા માટે સક્ત હપમે આપ્યો, લપડાક કે તમાચો ન પડ્યો એ મૃણશંકરનું બાળ્ય ! પિતા આખા યોગનાં યોગતાં કંઈક જાંચતુંક સામાધાન કરી પાછા પોદી ગયા, પણ મૃણશંકર જેવા ધર્મજિજ્ઞાસુના મનમાં થયેલી બધા નદી મરવાથી અને જૂખના દુઃખથી પિડિત થઈ, કંટાળી, સર્વેન ઉત્તતા મૂકી, ઘર તરફ ચાલતી પકડી. ઘેર પહોંચી વિલે મુખે માતાજીના મુખ સામું નિહાળ્યું, ચતુર માડીએ ચેતી જઈ કંઈક ફરજ આરોગાવી મૃણશંકરને પોરાડી દીધો. પ્રાતઃકાળે પિતાજી ઘેર આવ્યા. રાત્રીના વૃતાંતથી રાતાપિણા તો થઈજ રહ્યા હતા, તેમાં ઉપવાસ જાંગની વાત સાંભળી એટલે પગની જવાબા મસ્તકે પહોંચી. પતિપત્ની વચ્ચે આમણુ સામણુ વાગ્યુદ જાગ્યું !

આત્મનિરીક્ષણ.

વિ. સં. ૧૮૯૬ માં ૧૪ વર્ષની ન્હાની જીહેનનું મૃત્યુ અચાનક જ કલાકમાંજ અધોકથી થયું ! તે મૃણશંકરને વધારે વદાલી હતી. એ દિવસે પિતાશ્રીની સાથે તેમના એક મિત્રને ઘેર ઉત્સવમાં તે ગયો હતો.

ત્યાં ધરના એક માણસે જ્યાં ખખર પહોચાડી, તેવાજ પિતા-પુત્ર ઘેર આવી જુએ છે તો પાણી ભરાઈ ગયા હતાં. આંખો ઉડી ઉતરી ગઈ હતી. હાથ પગ ઠંડા હતા. પ્રખર આગ્નિયના પરિનાપથી જેમ ગુલાબની ગુલાબી ઉડી જઈ શીકકું પડે છે તેમ આ કિશોરાવસ્થાને પ્રાપ્ત થતી સુકોમળ બાળાનું મુખકમળ કરમાઈ ગયું હતું અને જાણે પિતા-બાનાના દર્શનની ઉચ્ચ અપેક્ષિત્વ હોયતી તેમ તેમને જોતાજ આંખો મીચી તે મીચી ! પુનઃ ઉઘાડીજ નહીં. !! આ કેરથી જ્યારે સમસ્ત કુટુંબ શોક સાગરમાં ડુબકા ખાતું થકુ રડારોળ અને હાયપીટમાં પડયું હતું ત્યારે મૂળશંકર એક ખૂણામાં બેઠો બેઠો સ્વમુદ્ધીને જાગૃત્ કરી, હ્રદય ચતુષ્પત્તની સભામાં આત્મનિરીક્ષણ કરતો થકો સસાર શું ? જન્મ શા માટે ? મૃત્યુ કેવું ? તે કેમ ટળે ? વગેરેના વિચારો અને પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કરી વધારે અને વધારે શકારીત્વ બનતો જતો. જો કે એ સમયે જ્ઞાતિબધુઓ, સગાંમિત્રો પાડપડોશિયો, ઓળખીતા પાળખીતાઓ એકત્રિત થયા હતા, આખા ગામમાં હાહાકાર વર્તી રહ્યો હતો, અનેક પ્રકારના શોકોદ્ગારો અનેક તરફથી બહાર પડતા હતા, અન્યોન્ય શાંતવન કરતા થકા શું થયું ? કેમ થયું ? કેટલા દિવસનો મંદવાડ ? વગેરે પ્રશ્નો પર પ્રશ્નો પૂછાતા અને ઉત્તરો અપાતા, આટલી બધી ગડબડ છતાં મૂળિયો-મૂળશંકર સખવત્ સ્થિર બેસીજ રહ્યો હતો જે સાંભળતું તેની આંખોમાંથી દડદડ આંસુઓ પડતાં પણ મૂળશંકરની આંખો સાવ કોરીમોરી હતી. આ જોઈ સર્વેએ તેને પાપાણુહ્રદયનો ઠરાવ્યો !

ઉપરતિ.

ઉપસા બનાવને બે ત્રણ વર્ષ વ્યતીત થયાં ન થયાં હશે એટલે વિ. સ. ૧૮૯૯ માં કે જ્યારે મૂળશંકર ૧૯ વર્ષની બરતીએ પહોંચ્યો હતો ત્યારે તેના પ્રિય કાકા જેને તે પ્રાણુથી પણ પ્રિય હતો અને જેને

મળશકર પણ પિતાનુકૂળ માન આપતો. તેને પણ એકાએક પોતાની પ્રિય બહેનની માફક તેજ ધાતક રોગના ભોગ થઈ પડેલા જોઈ ધણો ચિંતાનુર બન્યો. ધરમા સર્વ જન ધબરાટમા હતા. વિધવાને નાડી પકડી ચિકિત્સા કરી રહ્યા હતા. રોગીની આંખોમાથી એક સરખો પાણીનો પ્રવાહ ચાલી રહ્યો હતો. એક તરફ કિલ્લી અને બીજી તરફ જાડો શરૂ હતા. સર્વે સ્નેહી સખંધીયો ચારે બાજુ વિટલાઈ વળ્યાં હતા. કોઈ એકપોત કરતું, તો કોઈ પખો નાખતું, તો કોઈ પ્રસ્વેદ લૂછતું; એમ સર્વ કોઈ જ્યારે જૂદા જૂદા કાર્યમાં મગ્યાં હતા, ત્યારે મળશકર ઠાકાના મસ્તક આગળ એસી ગદગદિત બની વિચાર કરતો હતો કે બહેન ગઈ અને તેની પાછળ કાકા પણ ચાલ્યા! સસારમા કશો સાર નથી, શરીર ક્ષણભંગુર છે, જીવિતનો ભગેમો નથી, માટે જન્મ મરણના ચક્રને ચૂકવવું એજ ખરું કર્તવ્ય છે. પરમ પુરુષાર્થ છે.

• નિશ્ચય સાથે પ્રતિજ્ઞા.

મળશકરને આવા બે અકાળ મૃત્યુ જોઈ સસાર અને શરીરપરથી મોહ છડી જઈ, ઉપરનિ પ્રાપ્ત થઈ. તેણે નિશ્ચય સાથે પ્રતિજ્ઞા કરી કે દેહને અમર કરવાવાળી ઔષધીનો શોધ કરવો, આથી તે વિદ્વાનો પડિતો, સાધુઓ, સતો જે કોઈ દેખાતું—મળતું તેને પ્રથમ એજ પ્રશ્ન પૂછતો કે અમર થવાની ઔષધી શી ? તે ક્યાં મળે છે ? તેની ઓળખ શી ? ઉત્તર મળતો કે યોગાભ્યાસ.

શૃંખલા બંધન.

જેમ જેમ દિવસો પછી દિવસો જવા લાગ્યા તેમ તેમ મળશકરની માનસિક અને શારીરિક સ્થિતિમાં અંતર પડવા લાગ્યો. ઉદ્દામીનતાએ

તેના હૃદયને ઝાંચી નાખ્યું. તેની અમર શરીર પર થઈ તે મરણ જતું. આ જોઈ તેની મા ધણી ચિતાગ્રસ્ત રહેતી. એક દિવસે માના પુત્ર-વાર્થી તેણે જાણાવ્યું કે આપણા ગામમાં ફોઈ પાણુ પડિત નથી કે જે હવે આગળ વધારે અજ્યામ કરાવે માટે પિતાજીને સમજારી કાઢી મોકલવા ગોડવાણુ થાય તેમ કરે. માને ગળે એ ગોળી ઉતરી નવી. પાણુ ત્રણકોશ છેટેના ગામમાં એક સારા પ્રખ્યાત પડિતને ત્યાં ગોડવાણુ કરી બાળુવા મુકયો. એ પડિતને ત્યાં ગામ પરગામના આત્માળુના છોકરાઓ કર્મકાંડ શીખવા આવી રહેતા. તેમનું ભોજનાચ્છાદન પણ ત્યાજ થતું, સહા'યાયીઓ સાથેની વાતચિતમાં એક દિવસે મૂળશંકરથી પોતાના હૃદયની વાત કહેવાઈ ગઈ કે તે મસારમાં પડી પોતાનું જીવિત વૃથા કરવા પ્રયત્ન નથી. આ વાત ગુરૂને કાને પહોંચી, તેણે મૂળશંકરના પિતાને ચિતાવ્યા. પિતાએ મૂળશંકરને વિવાહરૂપી શુભસામંધનમાં જકડી નાખવાની ખટપટ ચલાવી. એક કન્યાના માતાપિતા સાથે નક્કી કરી, મુહૂર્ત લઈ મૂળશંકરને તેના ગુરૂને ત્યાંથી તેડાવી લીધો. ધનમાં ચાલી રહેલી ધામધૂમ જોઈ અને વાતો સાંભળી અમજી ગયો કે જેનાથી હું દૂર નાસવા માગુ છું તે તો સમીપ આવી આડે છે, આ સર્વ સામગ્રી મને ફાંસામાં ફસાવવાની તૈયાર થાય છે. આ સમયે મૂળશંકરની આયુ ૨૧ વર્ષની હતી.

જન્મભૂમિત્યાગ.

આત્માર્થે પૃથિવીં ત્યજેત્ એ સિદ્ધાંતને અનુસરી સાંસારિક ઉપાધિથી બચવા, નિશ્ચિત વિચારને અમલમાં મૂકવા અને કરેલી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવા વિ. સ. ૧૯૦૧ ના જયેષ્ઠના શુકલપક્ષની એક રાત્રે જ્યારે ઘરમાં અને ગામમાં સર્વજનસમુદાય નિશ્ચિત નિદ્રામાં ધોરતો હતો,

જ્યારે પશુ અને પક્ષિયો શાંત હતા, જ્યારે વાતાવરણુ સ્તબ્ધ હતુ, ત્યારે જેમ ગીતા કહે છે કે **યા નિશા સર્વ સર્વમૂતાનાં તસ્યા જાગર્તિ સંઘમી** । તેમ જ્યારે જૂત પ્રાણી માત્રને નિશા હતી ત્યારે આપણા મૂળ-શકરને જાગર્તિ હતી. જે કે તે મયમી ન હતો કિતુ મયમી થવાના લક્ષણો બીજરૂપે તેનામા હતા. કહેવત છે કે પુતના લક્ષણ પારણ્યામાથીજ પરમાય ' મ'ય રાત્રને સમયે મ'ગશકર ધરમાંથી બહાર પડ્યો અને જન્મભૂમિને છેવટના નમન્દાર દેખ્યા. ઘર છોડ્યુ મૂઢી વાળી પકડાઇ જવાના ઉર્થી, જે ચાલવા માડ્યુ તે ૧૫ ક્રોમપરના ગામે પ્રાત કાળ થતા ખેડાંચી પાદરપરના હનુમાનના મંદિરમાં પડાવ નાખ્યો.

ઘર ને ગામમાં ગભરાટ.

પ્રાત.કાળ થયો દહી અળિયો કેમ હુડ્યો નથી? કેમ દેખાતો નથી? કયા ગંધો? આવા પ્રશ્નો ઘરના મર્વ જતાં પરસ્પર પૂછતા ને જેના જેમ મનમાં આવતુ તેમ તે કિતર આપતુ ધીરે ધીરે આખા ગામમાં મૂળશકરના અસોપ થવાની વાત પ્રમગી ગઇ. ઘરમા ગભરાટ મચી ગયો. મર્વ કોઇ અનેક તર્કવિતર્ક કરવા લાગ્યા. શોધખોળ શરૂ થઇ. સિપાઇ ને સ્વારો ચારે દિશા દોડાગ્યા પણ નેઓ સર્વ નિષ્ફળ ને નિરાશ થઇ સધ્યાકાળે પાછા ફર્યા. સૌ કોઇ નિરાશ પામ્યા અને લગ્ન, લગ્નને દેકાણે રચ્યું.

શુદ્ધચેતન બ્રહ્મચારી.

પ્રાતઃકાળનું અન્યાવશ્યક કાર્ય ઝટપટ આટોપી લઇ, થોડેક છેટેની ઝાડીમાં ઘુસી એક ઘટાદાર વૃક્ષની ટોચ પર ચડી એવો સંતાઇ બેઠો કે સવારે.

તે ઝાડ નુથી આવી ગયા પાણુ તે તેમને દેખાયો નહી. મૂળશંકરે તેમને પાછા વળેલા અને ધણે હેંટે નીકળી ગયલા જોઈ વક્ષપરથી ઉતરી, તેમનાથી ઉલટીજ દિશાએ નિર્ધાનિત ચાલવા માડયુ. ત્રીજે દિવસે માર્ગમાં સાધુ-ઓની સગત થઈ, જેમાંજ મૂળશંકરને અસ્ત પચ્છે સમજાવી કેટલાક રોકડા રૂપિયા અને આંગળીપરની માનાની અગુડી પડાવી લીધાં. આ પ્રમાણે માયાથી વિરહિત થઈ બીજે દિવસે મોરલી સરથાનના સામળા ગામમાં પહોંચી, ત્યાંના પ્રસિદ્ધ લાલાભગતના મહમા ધામે નાખ્યો. લાલાભગતે મૂળશંકરની ઉત્કૃષ્ટ જિજ્ઞાસા જોઈ શુદ્ધચેતન બ્રહ્મચારી નામ આપી, ધોળાં વસ્ત્રો ઉતરાવી, ગેંડઆ પરેરાવી, તુબડી પકડાવી દીક્ષા આપી, અહીંથી ઉપડી અમદાવાદની પાંચ કોડ ગામે ત્રણ માસ નિવાસ કર્યો. ત્યાં વંટેમાર્ગુ-સાધુઓથી સાબળ્યું કે સિદ્ધપુરમાં કાર્તિકી મેળો ધણુ દાઢથી ભરાય છે અને ધણુ યોગીઓ, સતો, સાધુઓ આદિ એકઠા થાય છે. ત્યાં પહોંચી બ્રહ્મચારીજીએ એક એકાંત મદિર કે જે ગામને પાદરે નદીને કિનારે આવેલુ છે તેમા ઉતારો કર્યો.

અચિંત્ય વિટંબના.

યાત્રાનો પ્રસંગ હોવાથી એ એકાંત મદિરમાં પણ ઘણા સાધુ વેરાગીઓએ આવી અડંગા નાંખ્યા તેમાં એક વેરાગી એવો હતો કે તેણે શુદ્ધચેતન બ્રહ્મચારીને ઓળખી કહાડયો. તેણે કેટલીક વાતો થયા પછી આવડી ન્હાની વયમાં સુખ સપત્તિવાન્ કુટુંબને છોડ દઈ આવો વેપ ધારણ કરવા માટે દપકો આપ્યો, આશ્વાસન કર્યું તથા તેના પિતાપર એક પત્ર લખી ખબર કરી. આથી તેઓ રતોવૈ (રાત્ર દિવસ) ચાલી, આવી પહોંચ્યા અને ભગવો વેપ ધરેલા મૂળશંકરની મૂડી પકડી, ભગવાં

ફાડી, તુંમડું ફેડી ફેડી દીધું અને એક લપડાક લગાવી. આપનો આવો કોપાવેશ જોઈ અલ્પચારીની મોખડી એવી તો બધી થઈ કે એક જ સરખો પણ ઉચ્ચારાયો નહીં. મૂળે ગૌરવર્ણ અને તેપર પડેલી સફેદ લપડાક, તેથી જોનારને એમજ જણાય કે હવળા લોલીની તસ ટુટશે! આ પ્રકાર જોઈ કેટલાક વેરાગીઓને ત્યાં આવી, તેઓ વચ્ચે પડ્યા અને આપ ખેંટાને છટા કર્યા. થોડાક વારે સધળું શાંત થયું પણ પિતાનો કોપ શાંત થયો નહીં. તેણે સિપાઈઓને ચારે તરફ મક્ત ચોકી ક-વા આજ્ઞા કરી અને હડમજન ચાલવાના થાકથી વિશ્રાંતિ લેતા પડ્યા. આડના ટુંડ કેટલોક જોરે મારે? પાછલી રાત્રે જ્યારે સિપાઈઓ કુસુખાની હોદ્દરમાં બેઠા આતા હતા ત્યારે ચેતન અલ્પચારી જે નિઃશંકપણે થયલા પ્રકારનું ચિન્તન કરતો થકો જાગતો પડી રહી સર્વ ચેષ્ટા જોતો હતો તે ધીરજ ધરી ઉડ્યો, ઓડેલુ ધોતિયું મ્હોડે માથે લપેટી મળોત્સર્ગને મિથે હાથમાં લોટો પકડી ચાલતો થયો. સિપાઈઓ કોઈ સાધુ કે વેરાગી જોતો હશે એમ સમજી ગૂપચૂપ રહ્યા અને કશી ચોકસી કરી નહીં. પણ ચેતને તો મૂઠી વાળી જે ચાલવા માંડ્યું તે બે ત્રણ કોસ વટાવી દીધા અને પ્રભાત થતાં તો એક જીર્ણ દેવાજનના શીખરપર બુઝી રહેલી ઝાડની ઘટામાં છપાઈ બેઠો.

સિદ્ધપુરના દેવાજનમાં પણ એક પછી એક હાડી બેઠા થયા. સિપાઈઓ પોતાને સોંપાયલા મુદ્દામાત્રની તપાસ કરવા લાગ્યા તો શિકાર છટકી ગયલો જણાયો! તેઓ ઘોળી પૂછી જેવા બની ગયા અને શેઠને શાંતવન કરી સત્વર મૂળશંકરની શોધમાં નિકળી પડ્યા. ધરતા કરતા તેમાંના બે ત્રણ જે ઝાડની ઘટામાં શિકાર છપાઈ બેઠો હતો તે ઝાડની નિચે આવી લાગ્યા પણ ત્યાં મનુષ્યનો પગરવ ન જોવાથી થોડોક સમય વિશ્રામ લઈ જેવા આવ્યા તેવા ખાલી હાથે અને વિલે મ્હોડે

નિરાશ પામી મધ્યાન્હ ગાળી પાછા વળ્યા. ચેતન બ્રહ્મચારીના ચિત્તમાં આટલો વખત શી ઉથલપાથલ થતી હશે તે, તે જાણે કે એક સર્વ-આપક પરમચેતન્ય જાણે અથવા જેઓ એવી સંઘટનામાં ઘેરાયા હોય તે. જૂખ્યા તરસ્યા બ્રહ્મચારીએ આખો દિવસ અહીંજ ગુગ્ગર્યો. સૂર્યાસ્ત થતાં પહેલાં નીચે ઉતરી, એ કોસ ચાલી, એક ગામે પહોંચી, રાત્ર ત્યાં વ્યતીત કરી. ત્યાંથી અમદાવાદ થઈ વડોદરે આવ્યા. અહીં ચેતનમઠમા ઉતરી, ત્યાં રહેતા બ્રહ્માનંદ આદિ સંન્યાસીઓ નામે વેદાત વિષયમાં ધાળી ચર્ચા ચાલતી તેની અસર શુદ્ધ ચેતન બ્રહ્મચારીના હૃદયપર એવી થઈ કે તેઓ પોતે પોતાને—

અહં બ્રહ્માસ્મિ

માનવા લાગ્યા. અહીંથી ઉપડી નર્મદાના તટપર જઈ પડાવ નાંખ્યો, ત્યાં સચ્ચિદાનંદ પરમહંસ નામે મહાત્માની મુલાકાત થઈ. તેમની સાથે શાસ્ત્રવિષયક વાર્તાલાપ કર્યો. ત્યાંથી ઉપડી આંદોદ કલ્યાણી પહોંચી દીક્ષિત અને ચિદાશ્રમ આદિ સ્વામી-સંન્યાસિયો સાથે અનેક વિષયોમાં સંવાદ કર્યો. પરમહંસ પરમાનંદ સ્વામી નામે મહાત્મા પાસે રહી વેદાંતસાર, આર્યહરિમીડે, વેદાંતપરિભાષા આદિ સરકૃત ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યો. બ્રહ્મચર્યાશ્રમી હોવાથી શુદ્ધચેતનને પ્રતિદિન સ્વયંપાક કરવો પડતો, જેથી તેમના અભ્યાસમાં ખસલ પડતી અને રસોઈ કરવાની ખટ-પટથી કટાણી ગયા હતા. આ સર્વ દુઃખનું નિવારણ થવા અને અભ્યાસ સતત ચાલુ રહેવાના કારણે દર્શાવી તેણે મહાત્મા પાસેથી સંન્યાસની દીક્ષા લેવા જિજ્ઞાસા કરી પણ તેમણે સંન્યસ્ત લેવા યોગ્ય વય અને અભ્યાસ ન જોઈ તેમ કરવા ના પાડી. પરંતુ બ્રહ્મચારીજીને તો સંન્યાસનું જ ચેટક લાગી રહ્યું હતું તેથી નર્મદા તટપર દોઢ વર્ષ સુધી બ્રમણ કરતા થઈ

આયોદ્ય ગામની પાસેના જંગલમાંના એક શ્રંગેરી મહાના દડી સ્વામી પૂર્ણાનંદ સરસ્વતી જંગ્મો કારિકા જતા હતા પણ થોડાક દિવસ વિશ્રાંતિ લેવા અહીં રહ્યા હતા, તેમનો પરિચય થતાં બ્રહ્મચારીને વેઠવું પડતું સંકટ જાણી તથા તેની ઉત્કટ જિજ્ઞાસા જોઈ, તેમણે સંન્યસ્તની દીક્ષા આપી—

દયાનંદ સરસ્વતી

નામ રામ્યુ. હવેથી આપણે પણ “ દયાનંદ સરસ્વતી સ્વામી ” એ નામથી ઝાળખીશું, લખીશું. પછી આયોદ્યની પાસેના વ્યાસાશ્રમમાં રહેતા યોગાનંદ સ્વામી પાસે યોગવિદ્યા શિખ્યા. ત્યાંથી છિન્નોડ જઈ ત્યાં રહેતા કૃષ્ણશાસ્ત્રી પાસેથી વ્યાકરણ શિખ્યા લઈ, પુનઃ આયોદ્ય કલ્યાણીમાં આવી જવાણનદપુરી અને શિવાનદગિરી સાથે રહેતા થકા યોગની કેટલીક પ્રક્રિયાઓ અનુભવ કર્યો. થોડાક દિવસ પછી એક સંન્યાસીઓએ અમદાવાદ જઈ દુધેશ્વરમાં ડેરો ઠોક્યો. એક માસ પછી સ્વામી દયાનંદ તેમની પાછળ જઈ, તેમને ગાદી શેપ રહેલી યોગની સર્વ ક્રિયા પ્રક્રિયા તેમની પાસેથી જાણી લીધી. અહીંથી ઉપડી દયાનંદ સ્વામી આખું પવ-તપર પહેાંચી ત્યાં રહેતા રાજયોગીઓ સાથે સત્સંગ કરી યોગના કેટલાક ગુપ્ત ભેદો સમજી લીધા આમ જ્યાંથી ત્યાં અને ત્યાંથી જ્યાં બ્રમણ કરતા થકા વિ. સં. ૧૯૧૨ માં પ્રથમવાર હરિદ્વારમાં બસતા કુંભમેળામાં જઈ ચડી, સુયોગ સાધુઓ, સંન્યાસીઓ અને સતોનો સત્સંગ કરતાં થકા અંદીના પહાડના જંગલમાં ફરતા રહી, કુંભમેળાની સમાપ્તિ પછી હૃષીકેશપ્રતિ એક બ્રહ્મચારી-શિષ્યને સાથે લઈ પ્રયાણ કર્યું. ત્યાં દિલ્હીના એક પંડિતે સ્વામી અને સાથેના શિષ્યને સત્કારાર્થે નોતર્યા. તેઓ સમયપર ત્યાં જઈ પહેાંચ્યાં અને જુએ છં તો તેમને માટે ખાસ ઉત્તમ પ્રકારનું—

માંસભોજન

તૈયાર થાય છે. આ જોઇ, કટાળો ખાઇ, મરી વાળી, મુગા મુગા સ્વામી-શિષ્ય થ. પજાયતિ મહુવતિ કરી ગયા. સ્વામી-શિષ્યને એટલી બધી તો ધૂણા ઉપજી હતી કે તે દિવસે કોઇપણ પ્રકારનો આહાર કર્યો નહીં. પણ આવા પાપમય પદાર્થોના દર્શન થવાથી ઘણો પશ્ચાતાપ કર્યો. પડિત પણ નિમિત્તિત સંન્યાસી અને બ્રહ્મચારીને વિના ભોજન પાછા ગયલા જોઇ પસ્તાવો થયો અને તેમને કિનારે જઇ તે લજ્જા પામતો થકો સાથે લઇ ગયલા મેવા ને મિઠાઇ આરોગવા વિનવવા ગાયો. તેને થયજો પશ્ચતાપ, અને તેનો આગ્રહ જોઇ મેવા મિઠાઇનો સ્વીકાર કર્યો પણ તેનો ઉપભોગ કરવા ચોખ્ખી ના પાડી. સર્વ પદાર્થો ગરીબોને ખવાડી દીધા. જ્યાં રહી શાકોના તત્રશાસ્ત્રનુ અવલોકન કરી ત્યાંથી ઉપડી શ્રીનગર જઇ કેદાર ધાટ પર બે માસ પ્રસ્થાન કરી, શિષ્ય-બ્રહ્મચારી અને બીજા બે સાધુઓ સહિત રૂદ્રપ્રયાગ થઇ અગસ્તમુનિની સમાધી, પર્યંત પહોંચ્યા. ત્યાંથી નિકળી સિદ્ધાશ્રમમાં ચાર માસ રહી, શિષ્ય અને સાધુઓનો સંગ ત્યાગી એકલા પુનઃ કેદારધાટ આવી ગુપ્તકાશી, ગૌરીકુંડ અને બીમગોડા થઇ ત્રિયુગિનારાયણમાં જઇ રહ્યા. પણ ત્યાં ચિત્ત ન ચોંટવાથી પુનઃ કેદારધાટ આવી આળુઆળુ જંગલમાં, ઝાડીમાં, પર્વતોની ખોમાં અને શિખરોપર મહાત્મા અને યોગીઓની ખોળમાં ૨૦ દિવસ સુધી લાગટ રજાળી, થાકી, નિરાશ પામી. પાછા કેદારધાટ આ-યા. એક દિવસે તંત્રુનાથના શિખરપર ચઢી ગયા પણ ત્યાંથી પાછાં ફરતાં માર્ગ ચૂકી ઝાડી-જંગલમાં પેસી ગયા ! સૂર્યાસ્તનો સમય થવા આવ્યો વસ્ત્રો ફાટી ગયાં. શરીરપર ઉઝરડા પડી તેમાંથી રૂધિરની ધારા વહેવા લાગી. પગમાં કાંટા ભોકાયાથી લંગડવા લાગ્યા. પેટમાં જૂથ અને કઠે શોષ સહન કરતા થકા મહાકપટે મોડો રાત્રે અંધારામાં અદ્યતા

કુટાતા એયાર તૂરી ફૂરી જીર્ણું ઝૂપડીઓ આગળ આવી ચડ્યા. ત્યાં પ્રક્ટી
ઓખામહને માર્ગે વળ્યા પણ વળી માર્ગ ચૂકી ગુપ્ત કાશી પહોંચ્યા.
જે યોગીઓ અને મહાત્માની શોધમા આટઆટલી રખડપટ્ટી કરી.
પરંતુ તેને બહારે જ્યા ગયા ત્યા ધૂર્ન, દોગી, દબી અને પાખડીઓ
શિવાય કાંઈ નજરે ચડ્યું નહીં. ગુપ્ત કાશીમાં થોડાક દિવસ વિશ્રામ
લાઈ, ઓખામહ જઈ ત્યાંના એક મંદિરમાં પડાવ નાખ્યો.

મહંતયોગ.

વિદ્યાની વિપ્લવતા, વિનયની સંપૂર્ણતા, આચારમાં શુદ્ધતા અને
પ્રોત્સાહનો મોઢ મહંતને થોડાક દિવસના પરિચયમાં દયાનંદ સ્વામી
પ્રતિ એટલો બધો મોહ ઉપજ્યો કે તેણે પોતાની સર્વ સમૃદ્ધિ દયાનંદને
દેખાડી, હાલમા પદ્મશિષ્ય અને પોતાના મૃત્યુ પશ્ચાત્ત મહંત બના-
વવાની લાલચ આપી. પણ સ્વામી એવી લાલચથી લોભાય એવા ક્યાં
હતાં ? મહંતનું વિવેકપૂર્વક શાંતવન કરી સ્વામી જ્યોતિર્મંદ ગયા ત્યા
મહારાષ્ટ્રીય વિદ્વાન સન્ધ્યાસી-યોગીની ગાંઠ પડી. તેમની પાસેથી યોગ
સંબંધી કેટલીક નવી વાતો જાણી લીધી અને બહારીકાશ્રમ તરફ પ્રયાણ
કર્યું. ત્યાં મંદિરના મંહંત જે એક સમર્થ વિદ્વાન હતા તેની સાથે વેદ
અને દર્શન શાસ્ત્રના વિષયમાં કેટલાક દિવસો સુધી વાર્તાલાપ કરતા થકા
પ્રતિદિન આજુબાજુના પહાડોમાં યોગીયોની ખોળ પણુ કરતા રહ્યા. એક
દિવસે ચાલતાં ચાલતાં અલકનંદા નામે નદી તરફ જઈ પહોંચ્યા અહીં
બારે માસ બરફ વરસે છે. આ વખતે પણુ તે પડતું હતુંજ તેથી
સ્વામીને ધણી વિટબના વેડવી પડી. પાસે પૂર્તાં વસ્ત્ર નહીં, નહીં ખાવાનું
કે બીજું સાધન પણુ નહીં. ખાવા જોઈએ તો બરફ ! તૃષા લાગે તો
બરફ !! બીજાનું બરફનું અને ઓઢવામાં પણુ બરફ !! આથી પ્રસંગ
એવો દુર્ઘટ દેખાયો કે જાણે મૃત્યુજ બાકી ! જેમ તેમ મહા કપટે, શ્રમે

પણ સજીવ પાછા બદ્ધીનારાયણ આવ્યા. ત્યાંથી નિકળી રામપુરમાં રામ-
ગિરિના મકાનમાં વિશ્રામ લઈ, કાશીપુર થઈ દ્રોણમાગર ગયા. અહીં એક
દિવસે એવો તરંગ ઉઠ્યો કે દિમાસૂચના પહાડોના શિખરપર બધા —

દેહત્યાગ

કરવો ! પરંતુ બારનના સદ્ભાગ્યે ઉઠો વિચાર કરવાથી જાગ્યાયું
કે એમ કરવામાં અર્થ પુરપાથ નથી. જેને માટે ધરમાર છોડ્યું, પિતાને
રખડાવ્યા, માતાને રડાવી, મહત્ત થવાનો લાભ ગુમાવ્યો, જે દાસ્યથી
આટલું બધું કર્યું તે પ્રાણી થયાની પ્રવે આત્મધાતનો વિચાર થવો એજ
મહા પાપ છે કેમકે **આત્માનાં સતતં રક્ષેત્**. દ્રોણસાગરથી નિકળી મુર-
દામાદ, સબલ અને ગદમુકતેશ્વર થઈ ગંગા કિનારે આવી પહોંચ્યા. આ
સમયે સ્વામી પામે હૃદયપ્રદીપિકા, યોગબીજ, કેસરાનાસંગત અને વૈદ્યકના
પુસ્તકો હતાં. એ પુસ્તકોના વિષયવિચારમાં સ્વામીને કેટલીક એવીશંકા
હતી કે તે સંબંધે સાક્ષાત્કાર થયા વિના સમાધાન થતું નહી. તેથી
પ્રસંગ શોધ્યા કરતા. એવામાં એક દિવસે ગંગામાં એક મુદાને તરતુ
વહેતુ દીડું. તરત સ્વામીએ પાણીમાં પડતું મડ્યું અને તેને પકડી તટપર
તાણી આણ્યું. તેને ચીરીફાડી પુસ્તકમાં લખેલી વાત સાથે મેળવી જોતાં
જણાયું કે પુસ્તકમાં લખેલી વાત જૂઠી ! સાવ જૂઠી !! કેવળ કલ્પિત !!!

વિ. સં. ૧૯૧૨ ના અંતમાં ફરખાબાદ તથા ૧૯૧૩ ના આરં-
ભમાં કાનપુર અને અલ્લાહાબાદની વચ્ચેના સ્થળોમાં ભ્રમણ કરતા થકા
મિર્જાપુર થઈ, બનારસ આવી, ત્યાં થોડાક દિવસો રહી, વિંધ્યાચલ જઈ,
અશોચમદિરમાં એક માસ ગુજરી, પુનઃ બનારસ આવી, ગંગા અને
બરના નદીના સંગમપરતી ગુફા કે જે તે સમયે ભવનંદ સરસ્વતીના
અધિકારમાં હતી, ત્યાં રહી ઘણાક વિદ્વાનોનો સમાગમ કર્યો. અહીંથી

ઉપડી, આડાલગદ પહેંચી, દુર્ગાકાદુના મઝિરમા પડાવ નાંખ્યો. અદી બાત ખાંચો ઝાંડી દહા, માત્ર દૂધપર રહી રાત્રીન યોગાભ્યાસમા નિમગ્ન રહેતા.

ભાંગનો છંદ.

સમાન શીલ વ્યસનેષુ સમ્યં । એ ઉક્તિ પ્રમાણે સમદોષથી ભાગ પીવાનો છંદ લાગ્યો. એનાથી કવચિત કવચિત ઉન્મત્ત બનતા ! એક દિવસે પાસેના ગામે જતા માર્ગમા જુની ઓળખાણુના એક સાધુનાં ભેટો થયાં તેની સાથે યથેચ્છ ભાગ હાસી એક શિવાલયમાં જઈ રાત્ર વ્યતીત કરી. નિશામા એક સ્વપ્ન આવ્યું. “ જાણું શિવ અને પાર્વતી આવીને ઉભા છે અને પરસ્પર વાતો કરે છે. તેમા પાર્વતી કહે છે કે આ દયાનંદ વિવાદ કરી સંસારમા જોડાય તો હીક. પરંતુ શિવજી તેને વિષેષ કરતા થકા કહે છે કે એને લાગુ પડેલું ભાગનું વ્યસન છૂટી જાય તો ઉત્તમ. ” એટલી વાત પૂરી થઈ અને સ્વામી જાગૃત થયા. આમ તેમ જોવા લાગ્યા તો ન હીક શિવને કે ન હીક પાર્વતીને ! પણ સ્વપ્નના સ્મરણથી ભાંગને તો તેજ ધડીએ જલાજલિ આપી.

નર્મદાપર્યટન.

વિ. સ. ૧૯૧૪ ના ચૈત્રમાં નર્મદાનો સ્રોત જોવા નિકળ્યા દક્ષિણ તરફ જતા માર્ગમાં ધાકું ધાકું વન આવ્યું. કયાંકજ ઝુપડી જણાતી. એકમાંથી દૂધ મળ્યું, તે પી, એકાદ કેશ આગળ જતાં બીજું બયાનક વન આવ્યું. તેમાં ધણુંખરાં ખોરનાજ વૃક્ષો હતા. ઘાસ મથોડાં કરતાં ઉચું હતું. માર્ગ સરખો દેખાતો નહીં. એક કાળો રીંછ, મ્હોંકું ફાડી મનુષ્ય માફક પાછલા પગોએ ચાલતો થકો જાણે સ્વામીને આખો ગળી જવાનો ન હોય તેમ ધસી આવતો જોઈ, સ્વામીએ સ્થિર ઉભા

રૂપી હાથમાંના સોટા ઉગામ્યો. કે તે ચીસો પાડતો નાડો તે સાંભળી
 ઝુંપડીમાંના મનુષ્યો સોટા ને શિકારી કુતરાઓ સહીત દોડી આવ્યા.
 આ જંગલ સિંહ, રીંછ, વાઘ, વરથીજ વસેલું છે, તેથી પાછા ફરવા
 માટે સ્વામીને વિનવ્યા પણ કશું ન સાંભળતાં આગળજ વધ્યા. આખો
 દિવસ ચાલ્યા. સૂર્યાસ્ત થયો. અંધારું થયું. ચાલતાં ચાલતાં વળી એક
 વધારે વિકટ વન આવ્યું. તે બહુ દુર્ગમ હતું. ખોરડીઓ અન્યોન્ય ગુંથઈ
 ભળ જોવી જણાતી. સ્વામીએ ધુટણીએ પડી સાપ માફક પેટે ચાલી
 તેમાં પ્રવેશ કર્યો. એથી વચ્ચે ચીરાયું. ઘૂંટણ, કાળી છોડાયાં. શરીર-
 માં ઘણી જગાએ ધસારા પડી લોહી નિકળ્યું. વાદળ ચડી આવ્યું
 ને અંધારું એવું થયું કે પોતાના શરીર શિવાય અન્ય કંઈ દેખાય
 નહી, તોય સ્વામી આગળજ વધતા ગયા. થોડેક જતાં પર્વત દેખાયો.
 શિખરપર વસ્તી હતી. ઝીણા ને ઝાંખા દીવા બળના હતા. પણ નિવા-
 સીઓમાંના કોઈને શ્રમ ન આપતાં શેષ રાત્રી એક ઝડપર નિર્ગમન
 કરી, પ્રાતઃ થતાં નદીમાં સ્નાન કરી સંધ્યોપાસન કરવા આસન જમા-
 વ્યુ. એટલામાં લોકો આવવા લાગ્યા, તેમાંના એક પ્રતિષ્ઠિત જણાતા
 મહસ્થે પોતાને સ્થળે પધારી ભોજન લેવા આમ્રહ કર્યો. પણ સ્વામીએ
 બ્યારે તેનો પણ સ્વિકાર ન કર્યો ત્યારે તેણે દૂધ પ્હોંચતું કર્યું.

આ પ્રમાણે સ્વામી નર્મદાપર્યટનમાં ત્રણ વર્ષ સુધી ભ્રમ્યા તેમાં
 ઘણા માત્રાજીઓથી જાણ્યું કે મથુરામાં એક અદિતીય વિદ્વાન અંધ
 વિરજનનંદ સ્વામી છે. તેની બરાબરીનો તો કાશીમાં પણ કોઈ પડતો
 નથી. આવી ખ્યાતિ સાંભળી વિદ્યાનુરાગી હયાનંદ સ્વામીએ વિરજન-
 નંદનો આસંગ કરવા નિશ્ચય કરી મથુરા તરફ મોર્ચો ફેરવ્યો.

॥ इति प्रथम खण्डः ॥

વિક્રિય પુસ્તકો.

રંગ રસાયન વિદ્યા (કુદરતી વૈદ્યક) ૦) =

વૈદિક નિત્ય કર્મ ૦) -

સ્વામી દયાનંદના કાર્ડ ફોટો ૦) ૦૥

કન્યાવિકચની કુરતા ૦) =

યોગ આર્ય ભાગ્ય ૦૥

વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ

કનામ તથા લાયબ્રેરી માટે મંજૂર કરેલાં પુસ્તકો:—

- સંસાર મુખસાધન (કિશ્મત આઠ ઓના) અને
- દેશભક્ત દાદાભાઈ નવરોજી (કિશ્મત ચાર ઓના)

ચોરટ ખર્ચ જુદો.

કેં ૦ કૃષિવિદ્યાઆશ્રમ, ગીરગામ ચોરટ મુંબઈ.

કાર્ડ સાર્વજનિક કીમત માત્ર રૂ. ૪)

ફોટોગ્રાફ પાડવાના ન્યુ

છુપા કેમેરા.

હાલમાં વીલાયતથી મોટા ફેરફાર સાથે કેમેરાનો મે
જ્યો છેલ્લામાં છેલી સુધરેલી ઢળનો આવી પહોંચ્યો.
આ કેમેરાથી નાનું બચ્ચું પણ સહેલાઈથી ફોટો ઉતારી
છે! ઢોડતી રેલવેમાડી, ઉડતું પક્ષી, વીગેરેનો સહેલા
ફોટો ઉતારી શકાય છે. ફોટોગ્રાફ ઉતારવાની સંપૂર્ણ માહ
વેર ખેડે શીખવી શકીએ છીએ. કેમેરા સાથે ન્યુ ફાઇ
(જેનો ફોટો લેવો છે. તે જોવા માટે) ગ્રાઉન્ડગ્લાસ ૩
કાર્ડ સ્લાઇડ, પ્લેટ, દવાઓ, સાથે કીમત ફક્ત રૂ. ૪)
પોસ્ટેજ દશ આના.

વગર ઇન્જએ વાળ કાઢવા માટે

બાઘશાહી સાબુ.

આ સાબુ જે જગ્યા ઉપર લગાડવામાં આવે છે તે
જગ્યાના વાળ ધણાજ સફાઈથી નીકળી જાય છે આમડીને કાંઈ
પણ ઇન્જ થતી નથી. આમડીનો કુદરતી રંગ બતાવે છે. ત્રણ
સાબુના બાકસની કીમત રૂ. ૧ પો. બુદ્.

મળવાનું ઠેકાણું:—છોટાલાલ છમનલાલ મહાજન

કાલનાદેવી રોડ માર્કેટ સાથે-મુંબઈ

આનંદ ગોરીસ હેરીસન રોડ, નં. ૧૦૦, —કલકત્તા